

MÚZEJNÉ STARINKY

Občasník Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši

December 2012

Miesto úvodu

Pocta Kráľovi

24. apríla 2012 uplynulo 190 rokov odo dňa, keď sa vo vtedajšom Svätom Mikuláši, v jednom z meštianskych domov na východnej strane mikulášskeho námestia, narodil budúci veľký básnik. Najrevenuejší zo štúrovcov, nepokojná duša, rebel, ktorý vedel pomenovať deformácie svojej doby a nechýbala mu ani odvaha bojovať proti nim. Nemal strach hovoriť ani konať, hoc aj šiel s vlastnou kožou na trh.

• Izba Janka Kráľa je súčasťou expozície Kapitoly z histórie mesta Liptovský Mikuláš. Zariadená je autentickým nábytkom zo zlatomoravského bytu Janka Kráľa. Múzeum ho získalo koncom 50. rokov 20. storočia od Kráľovej vnučky Márie. Foto: Ján Svidran.

• Janko Kráľ podľa Janka Alexyho. Pastel v zbierkach Múzea Janka Kráľa. Alexyho predlohou bola litografia z memorandumového zhromaždenia v roku 1861, na ktorej je pravdepodobne zachytená jediná hodnoverná podobiza básnika.

Janko Kráľ

Janko Kráľ je bezpochyby jedinečný zjav literárnej histórie, a to nielen v generačných a nielen v slovenských kontextoch. Hoci je jeho poézia pevne ukotvená v domácom prostredí a čerpá z neho, pokračuje regionálne horizonty. Anglický slavista Robert B. Pynsent nezveľičuje, keď Janka Kráľa označuje za jedného z najlepších európskych básnikov vôbec, slovenského lorda Byrona, lepšieho ako Percy Bysshe Shelley...

Kráľova poézia však nie je len vydarenou kapitolou z dejín našej literatúry. V jeho básňach sa síce zrkadlí doba dávnominulá, sú výpovedou o človeku v nej – generačnou i osobnou, zároveň je v nich však zakódované aj čosi nadčasové, všeludské, najnútornejšie ľudské. A sú uveriteľné, bytostne previazané s básnikovým životom. Ak Kráľ svojou poéziou revoltoval, vzdoroval, kričal, hľadal i blúdil, neboli to len slová. On svoje básne žil.

Jeho poézia presiahla časopriestor, v ktorom vznikla, preklenula storočia a oslovuje aj nás. Tu a teraz. Nie je archaická, nie je nečitateľná, nie je krkolomná, nie je poéziou pre poéziu. Je prenikavým hlasom jedného z tých (a ono ich nie je v slovenských dejinách tak veľa), čo prišli na tento svet zmeniť, čo bolo včera, predvčerom, a ktorých tak veľmi potrebuje aj naša doba.

Zuzana Nemcová

PRIPRAVUJEME

V roku 2013 môžete vo výstavných priestoroch Múzea Janka Kráľa navštíviť tieto výstavy: **Pavol Strauss – Človek pre nikoho, človek pre všetkých** (do 9. januára 2013) ♦ **Martin Martinček v zbierkach múzea** (výstava k 100. výročiu narodenia umelca, od 16. januára do 10. apríla) ♦ **Fragmenty - recyklácie** (výber z tvorby akademického maliara Vladimíra Nahálku pri príležitosti jeho sedemdesiatín, od 17. apríla do 13. júna) ♦ **Jánošík – 50 rokov v MJK** (výstava pri príležitosti 300. výročia súdu a popravy Jánošíka, od 20. júna do 12. septembra) ♦ **Atrium 20 + 1** (prezentácia 21 stavieb modernej architektúry na Slovensku, leto 2013, synagóga) ♦ **Ekofotografia** (od 18. septembra do 10. októbra) ♦ **Z tichých i búrných chvíľ – zo života Martina Rázusa** (pri príležitosti 125. výročia narodenia, od 17. októbra do 31. decembra).

Po stopách MUDr. Pavla Straussa v Liptovskom Mikuláši

30. augusta 2012 uplynulo sto rokov odvtedy, čo sa v Liptovskom Mikuláši narodil chirurg a spisovateľ MUDr. Pavol Strauss (1912 – 1994). O živote a diele tejto originálnej osobnosti slovenskej literatúry a kresťanskej kultúry sme písali v Starinkách 2003, pri príležitosti založenia Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa. Pripomeňme, že Pavol Strauss bol všestranne nadaný človek – lekár, básnik, prekladateľ, kritický mysliteľ a klavirista. Z rodného Mikuláša ho život zavial do Viedne, Prahy, Plzne, Ružomberka, Trnavy, Bratislavy, Skalice, až kým sa v roku 1957 jeho druhým domovom nestala Nitra. Bol konvertitom zo židovstva a celý život sa otvorene hlásil ku katolíckej cirkvi. Preto dlhé roky prežil ako degradovaný lekár a umlčaný spisovateľ, hoci krédom jeho života bola pokora, dobrota a rešpekt voči iným. Až po novembri 1989 sa Pavol Strauss opäť vrátil do literatúry. Vyšli niektoré jeho diela, získal viacero ocenení. V roku 2010 udelil prezident republiky Pavlovi Straussovi in memoriam vysoké štátne vyznamenanie Rad Ľudovíta Štúra I. triedy za mimoriadne zásluhy o rozvoj v oblasti kultúry.

V tomto príspevku budeme pátrať po stopách Pavla Straussa v rodnom meste, kde žil do svojich tridsiatich dvoch rokov. Je zaujímavé, že v oboch mikulášskych domoch, v ktorých Pavol Strauss rástol, sú dnes múzeá. Narodil sa v dome Petra Bohuša na Vyšnom Huštáku, kde jeho rodičia, právnik Izidor Strauss a Vilma, rod. Kuxová, bývali v podnájme. Rodina tu žila do Pavlových jedenástich rokov, mladší brat Juraj mal vtedy päť rokov. Dnes dom na Ulici 1. mája patrí Slovenskému múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva.

Pavol Strauss však roky útleho detstva prežil u starého otca, lekára Bartolomeja Kuxa. Bolo to počas prvej svetovej vojny, keď bol jeho otec delostrelcom v Boke Kotorskej a Vilma Straussová s prvorodeným synom bývala v rodnom dome na mikulášskom námestí, oproti kostolu.

Starý otec Kux nahrádzal vnukovi otca a pravdepodobne nasmeroval aj jeho profesionálnu dráhu budúceho lekára. Oblúbený mikulášsky mestský lekár pochádzal z Hýb, jeho predkovia mali kresťanské korene. Po štúdiu medicíny vo Viedni sa usadil v Liptovskom Sv.

Mikuláši. Žil a ordinoval tu celých štyridsať rokov. Kuxovcom patrilo dom od roku 1883, keď ho MUDr. Bartolomej Kux a jeho manželka Jozefína, rod. Teltschová, kúpili od vdovy Evy Muskulyovej. V dome sa narodili ich štyri deti Aladár, Ernest, Elza a najmladšia Vilma. Od roku 1965 je bývalý kuxovsko-straussovský dom na Námestí osloboditeľov č. 30, prepojený so susedným prvým stoličným domom, súčasťou Múzea Janka Kráľa.

V roku 1923, po smrti doktora Kuxa, sa Straussovci definitívne presťahovali z Vyšného Huštáku na mikulášske námestie. Vtedy bol Pavol druhý rok študentom slávneho Štátneho reálneho gymnázia Michala Miloslava Hodžu.

Predtým chodil štyri roky do židovskej ľudovej školy, ktorá stála pred synagógou na mieste terajšieho parkoviska na Hollého ulici. Pavol Strauss spomínal, že ho učila slovenská učiteľka a mal tu veľa kresťanských spolužiakov. Prvé roky na gymnáziu študoval s vyznamenaním. Veľmi rád chodil do gymnaziálneho Hodžovho

samovzdelávacieho krúžku. Na sobotňajších stretnutiach sa spoznal s Andrejom Plávkom, Milanom Pišútom, Dušanom Pálkom a najbližšími priateľmi tých čias, huslistom Ervínom Smatekom a maliarom Eugenom Nevanom. Veľa čítali, diskutovali, muzicírovali, vystupovali na školských slávnostiach, o čom sa zmieňujú aj výročné správy gymnázia. Strauss bol výborný klavirista. V Mikuláši mu neunikol žiaden významný koncert. Posledné dva roky gymnaziálneho štúdia sa zaoberal marxizmom a prikláňal sa ku komunizmu, v ktorom videl riešenie sociálnej nespravodlivosti. Na gymnaziálnych profesorov takto spomínal: *V prvých triedach boli najmarkantnejšími postavami pán farár Madera, pán senior Šenšel. Nezabudnuteľná je postava profesora Volného, vysoká postava ako vystrihnutá zo Simplicitissima, s dlhým krkom, na ktorý by boli pasovali vtedajšie tvrdé manžety namiesto goliera. Prísny, ale dobrý matematik bol profesor Klunga, ten nám po betárstvach vykrúcal bokombiadky so slovami: „Chlapčisko, syn môj, vy sviňa nepodarená.“ Milučký bol pán profesor Ján Volko-Starohorský, oduševnený obdivovateľ prírody. Vynikajúci pedagóg bol pán profesor Mach, človek útleho tela. Jeho výklad fyziky sme vždy dychtivo očakávali, už v tom čase nás oboznamoval s možnosťami atomistiky.*

• Rodný dom Pavla Straussa na Ulici 1. mája č. 36

• Budova židovskej ľudovej školy (po roku 1945 tu bola učňovská škola) bola asanovaná pri výstavbe Domu kultúry

V máji 1931 Pavol Strauss zmaturoval a odišiel študovať medicínu najprv do Viedne, po roku do Prahy. Do rodiska sa vracal nielen na prázdniny. Ako kultúrny referent Spolku podtatranských akademikov pozýval do Mikuláša na spolkové podujatia ľavicovo orientované osobnosti tých čias. S Vladimírom Clementisom aj prices-toval, návšteva Laca Novomeského sa neuskutočnila. Keď sa doma pripravoval na skúšky, zvykol sa učiť v záhrade, ktorá siahala od ich domu až na Nižný Hušták. Pod gaštanmi mali Straussovci drevenú filagóriu. Posledný z gaštanov, vysokánsky a rozložitý strom stojí v Mikuláši, za plotom múzea, dodnes.

Keď Pavol Strauss v máji 1937 získal doktorský diplom a absolvoval časť základnej vojenskej služby v Prahe a Plzni, vrátil sa v roku 1939 na vlastnú žiadosť na Slovensko. Vojenčinu dokončil vo Vojenskej nemocnici v Ružomberku. Od januára 1940 sa zamestnal v Štátnej nemocnici v Palúdzke. Začínal ako sekundár na internom oddelení u primára a riaditeľa nemocnice MUDr. Jána Droppu. Po deviatich mesiacoch musel z rasových dôvodov z nemocnice odísť. Vrátil sa začiatkom roku 1941, avšak z rozhodnutia ministerstva vnútra mohol pracovať len ako externý lekár na chirurgickom oddelení. V Ružomberku sa Pavol Strauss spriatelil s rodinou Františka Munka, riaditeľa tamojšej celulózky. Konvertiti zo židovstva žili príkladným, hlboko prežitým kresťanským životom. Oslovil aj Pavla Straussa, ktorý v katolíckej viere našiel to, čo hľadal už dávnejšie - pravdu, dobro, krásu a hlbší zmysel ľudskej existencie. Na krst sa pripravoval u mikulášskeho dekana a kanonika Jozefa Kožára. On Pavla Straussa vo farskom Kostole sv. Mikuláša 28. augusta 1942 aj pokrstil. Jeho krstným rodičmi sa stali František a Gizela Munkovci.

Relatívne pokojné časy spojené s prácou chirurga v Palúdzke skončili v lete 1944. MUDr. Straussa povolali do slovenskej armády. Narukoval opäť do ružomerskej vojenskej nemocnice, ktorá bola po vypuknutí Slovenského národného povstania evakuovaná do Korytnice. Tam, v poľnej nemocnici Albín ošetroval s ďalšími kolegami partizánov i vojakov. Po potlačení povstania sa Pavol Strauss skrýval v horárni v Dúbravskej doline. Naposledy sa tu stretol s otcom a jeho druhou manželkou Alžbetou. Vo februári 1945 ich v katastri obce Lazisko zastrelili neznámi banditi. Pavla Straussa medzitým v horách zajali nemecké bezpečnostné sily. V novembri 1944 sa do Mikuláša vrátil ako zajatec gestapa. Štyri dni ho väznili v kasárňach pod Hájom a previezli do Ružomberka. Tam, len zárazkom, unikal 10. novembra 1944 transportu smrti. Ďalšie vojnové mesiace strávil, vďaka rodáčke, neskôr snúbenici Márii Loydlovej v kláštore mariánok v Trnave. Odtiaľ musel utiecť na povstalecké územie do Lúbietovej pri Banskej Bystrici, tu ho znova zajali a previezli do internačného tábora pri Prievidzi. Na slobodu mu pomohol poslanec Slovenského snemu Michal Klimko, rodák z Liptova. Zvyšok vojny strávil Pavol Strauss ilegálne v Bratislave, pracoval na detskej klinike. Odmietol prezidentskú výnimku, ktorá by ho chránila pred transportom. V už slobodnej Trnave sa 4. apríla 1945 s Mikulášankou Máriou Loydlovou (1910 – 2007) oženil.

Meno MUDr. Pavla Straussa sa v Liptovskom Mikuláši začalo viac spomínať pred desiatimi rokmi, keď bola z iniciatívy Spišského biskupstva 29. augusta 2002 na priečelí Múzea Janka Kráľa inštalovaná pamätná tabuľa na jeho počesť. Od roku 2003 pri múzeu oficiálne sídli Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa, ktorý propaguje dedičstvo a rozvíja stále aktuálne humanistické a etické poslanstvo nášho rodáka. Jeho členovia vydávajú periodikum Listy PS, ktoré čitateľom prináša príspevky a dokumenty o živote a diele MUDr. Pavla Straussa, mapuje

spomienky jeho pacientov, známych a priateľov. Spomienky samotného Pavla Straussa na rodisko, detstvo a študentské časy, štyri roky strávené v palúčanskej nemocnici, ale i na rôzne postavy a postavičky Liptovského Sv. Mikuláša nájdete v súbornom diele – Zobraných literárnych a mysliteľských dielach Pavla Straussa, ktoré vyšlo v rokoch 2009 – 2012 vo Vydavateľstve Michala Vaška v Prešove.

Iveta Blažeková

Spomienky na straussovský dom

V Prahe dodnes žije MUDr. Juraj Strauss (1917), vedec, významný virológ, mladší brat MUDr. Pavla Straussa. Nedávno nám sprostredkoval autentické spomienky na dom Straussovcov na Námestí osloboditeľov č. 30, ktorý je dnes súčasťou Múzea Janka Kráľa.

• Bývalý dom Kuxovcov a Straussovcov patrí dnes Múzeu Janka Kráľa

„Pri pohľade z mikulášskeho námestia na tých 5 oblokov v prvom poschodí počnúc sprava sa mi vybavujú niektoré spomienky z nášho detstva a mladosti. Za prvými dvoma obločkami bola veľká izba, kde bol klavír a kde nás pani Schöntágová učila hre na klavír. Ja som nikdy nedosiahol Palkovej techniky, ale za precítenie skladby ma neminula pochvala. V izbe bola kachlíková pec a veľký stôl, kde sme jedli. Často som sa s Palkom naháňali okolo stola a raz sa stalo, že som vzal vidličku zo stola a bodol som s ňou Palka. Do dneška je mi toho ľúto. Za tretím oblokom bola izba, kde sa prijímali hostia a kde moja mamička mala písací stôl. Do dneška si ešte vybavujem melódie hracích hodín s krásnou malbou s biblickým námetom. Za ďalším dvoma obločkami bola spálňa, kde bohužiaľ zomrela naša matka v roku 1933 vo veku 42 rokov. Smrť matky bola pre nás, ja vo veku 16 rokov, šokujúca pre celý náš ďalší život. Za spálňou bola detská izba a za ňou izba brata našej matky, lekárničky v Ballovej lekárni. Do dneška je pre mňa a takisto bol i pre Palka fascinujúci pohľad z oblokov na námestie so župným domom, na katolícky kostol, kam nás naše pestúnky občas brávali i na mikulášske korzo a na Poludnicu s bielym krížom. A na zadnej strane nášho domu pohľad na krásne západy slnka a na vykonštruované dielavy za Chočom a Ružomberkom. Nezabudnuteľná je pre mňa a takisto i pre Palka veľká záhrada tiahnúc sa až na Nižný Hušták. Tam, na jej konci boli gaštanové stromy s filagóriou. V tieni tých stromov vidím Palka často vysedávať ako číta a študuje. Moje spomienky na náš spoločný život s Palkom, ale vôbec na Mikuláš a jeho kopcovité okolie (so Sekerkou a Hájom) a za ním na Liptovské hole a veru aj na Kriváň sú navždy uložené v mojich mozgových záhyboch.“

V Prahe 25. októbra 2012

Juraj Strauss

K storočníci Jozefa Juráša (1912 – 1975)

Jeho meno, osudy, činy a odkaz nepatria len cirkevným dejinám. Liptov je jeho rodiskom, Liptovský Mikuláš miestom štúdia i niekoľko-ročným pôsobiskom. Nájdeme ho na nejednej konfirmandskej fotografii. Jeho život a ťažký údel je zosobením rokov dvoch totalít, pričom tá druhá ho zasiahla oveľa tvrdsie a jej konca sa nedežilo.

Jozef Juráš sa narodil pred sto rokmi v Žiari, v rodine malého roľníka. O otca ho obrala 1. svetová vojna, a tak tri deti vychovala mama sama, s pomocou príbuzných. Po ukončení ľudovej školy študoval na mikulášskom gymnáziu. Do školy chodil pešo, každý deň 8 km. V rokoch 1933 – 1937 bol študentom teológie – za evanjelického a. v. farára ho ordinoval biskup Dr. Vladimír Pavel Čobrda, ktorý ho pred rokmi krstil a potom stál pri nejednom Jurášovom dôležitom životnom kroku. Nasledovali dva roky štúdií v nemeckom Erlangene, odkiaľ v roku 1938 musel (ako plavčík na nákladnej dunajskej lodi) utiecť pred gestapom.

Vrátil sa do Liptova a od 1. októbra 1938 až do novembra 1942 pôsobil ako seniorálny kaplán v Liptovskej Porúbke u seniora Ľudovíta Šenšela. Neskôr sa oženil s jeho dcérou Darinou a v ťažkých podmienkach neustáleho prenasledovania spolu vychovali tri deti: syna Jána a dcéry Ivicu a Danicu, vydatú Kšiňanovú. V rokoch 1940 až 1951 Jozef Juráš s prestávkami pôsobil ako redaktor Evanjelického posla spod Tatier v Liptovskom Mikuláši.

Koncom roku 1942 odišiel do Bratislavy, stal sa tajomníkom Združenia evanjelickej mládeže a spirituálom na bohosloveckej fakulte. Pridal sa k protifašistickému odboju a už v roku 1944 ušiel pred gestapom

do Liptova. Zapojil sa do príprav Slovenského národného povstania. Bol členom Revolučného národného výboru v Liptovskom Hrádku, kde pracoval ako osvetový referent, tlmočník, organizátor, vydavateľ letákov a spolupracovník Slovenskej národnej rady v Banskej Bystrici.

Hneď po prechode frontu, už 2. mája 1945, začal učiť na gymnáziu v Liptovskom Mikuláši náboženstvo a spev. Zotrval tam do konca roku 1946.

Začiatkom roku 1947 sa Jozef Juráš stal dištriktuálnym farárom pri biskupskom úrade v Liptovskom Mikuláši u biskupa Vladimíra Pavla Čobrdu, kde k spokojnosti cirkevníkov zostal šesť rokov. V tom čase tu boli postavené sochy Juraja Tranovského a Michala Miloslava Hodžu, zaviedlo sa elektrické zvonenie a ozvučenie kostola.

V roku 1947 bol na pozvanie Národnej luteránskej rady na polročnom študijnom pobyte v USA. To sa mu zrejme stalo osudným.

V roku 1953 ho od februára do septembra väznili na Krajskej správe ŠtB v Bratislave a kruto ho vyšetrovali, aby od neho získali priznanie o špiónážnom spojení s USA a o vlastizrade, čo sa im však nepodarilo. Keď ho konečne pustili, žil v Liptovskom Mikuláši bez platu aj bez nemocenských príspevkov. Po niekoľkomesačnej práceneschopnosti spôsobenej väznením, odišiel z Mikuláša na miesto námestného farára do Čiernej Lehoty (1954 – 1958) a neskôr do Bátoviec (1959 – 1962). Tam ho však 1. februára 1962 ŠtB opäť zaistila. Aj po tvrdej vyšetrovacej väzbe v Košiciach a v Prahe zostal verný svojmu presvedčeniu. Odsúdili ho za vlastizradu na 13 rokov. Sedel od 1. októbra 1962 do 4. mája 1968 vo väznici vo Valdicích, kde vyrábala ostatnými väzňami jabloneckú bižutériu.

Po amnestii prezidenta Ľudvíka Svobodu ho 4. mája 1968 prepustili, no až do jesene sa musel

liečiť na následky väznenia v nemocnici v Bratislave. V septembri 1968 Jozef Juráš nastúpil ako zborový farár do cirkevného zboru a. v. v Bratislave - Petržalka. Zbor v tom čase prakticky neexistoval. V priebehu niekoľkých mesiacov ho Juráš dokázal oživiť organizačne i duchovne spôsobom práce: „Keď nejdú ovce za pastierom, musí pastier za ovcami.“ Každý deň zaklopal či zazvonil v niekoľkých rodinných domoch (Petržalka bola vtedy „dedina“) a hľadal evanjelikov. Čoskoro bol petržalský zborový dom (Dom pionierov navrátený cirkvi) plný cirkevníkov a naplno sa rozbiehal zborový život (krsty, konfirmácie, sobáše, aj pohreby). Pritom sa opieral najmä o fíliu Rusovce, ktorá sa nachádzala v lepšej hmotnej situácii ako Petržalka.

V plnom pracovnom rozmachu ho však represálie postihli tretí raz: 1. júla 1972 mu bol odňatý štátny súhlas na pôsobenie v úrade petržalského farára a násilne ho penzionovali. Zamestnal sa v Polygrafických závodoch v Bratislave ako korektor. Jeho poslednou prácou bola korektúra prekladu Biblie do slovenčiny. Následky väznenia sa opäť prejavili. Postihla ho rakovina kostnej drene, a tak posledný rok života prežil zväčša v nemocnici. Zomrel v Bratislave 17. augusta 1975. Pochovaný je na cintoríne v Liptovskej Porúbke.

Ján Juráš, syn Jozefa Juráša, sa aj po rokoch vracia k ťažkým časom, okrem iného i štúdiom dokumentov, ktoré po zosnulom otcovi zostali v rodine, či v Ústave pamäti národa. Zrkadlí sa v nich absurdita vtedajšej doby i primitivnosť totalitných praktík. Sú tragikomicky smutno-smiešne. Výber z nich napriek všetkému nazval Perličkami zo života. Tu je niekoľko z nich. Uvádzame ich v doslovnom prepise.

Tri pohľady na mučenie počas vyšetrovania, 1953, 1957, 1962

Pohľad číslo 1: Jozef Juráš

Keď som znovu odmietol podpísať pripravený protokol, dostal som päšťou do tváre; od steny som pravda, utril druhý úder. Pokračovali, kým som nepadol na dlážku v bezvedomí po údere pažbou pištole. Prebral som sa, keď som pocítil prudké bolesti v nohách a na hlave. Ležal som na zemi, zacítil som, akoby niekto sedel na mne, takže som sa nemohol pohnúť. Bolesti po úderoch do nôh boli také silné, že som znovu stratil vedomie... Nohy boleli, opuchnuté hrali všetkými možnými farbami.

Po smrti Stalina ma z vyšetrovacej, sedem mesiacov trvajúcej väzby prepustili s ťažkými následkami na nohách – odkázaný som na ortopedickú obuv – a s opuchlinami na hlave... S telesnou váhou o 28 kg nižšou som bol taký zničený, že ma lekári horko-ťažko dali dohromady za 9-mesačného liečenia a pre opuchliny v tvári som ustavične pod lekárskou kontrolou a liečením.

• Mikulášski farári v „gala“ pred oltárom. Zľava: Vladimír Kuna, Darina Bancíková, Vladimír Pavel Čobrda, Jozef Juráš. 1953.

Pohľad číslo 2: náčelník okresného oddelenia MV Liptovský Mikuláš npor. B., 27. 6. 1957

Pre nedostatok dôkazov, pretože ide o rafinovaného človeka bol z väzenia prepustený. Po príchode z väzenia chodil po Lipt. Mikuláši od rána do večera krívajúc, čím dával verejnosti cítiť že bol vo väzení tak bitý že nemôže ani chodiť. Chodil po uliciach neoholený. Každý veriaci sa pri ňom zastavil a mnoho ľudí vtedy hovorilo o Jurášovi ako o mučiteľovi pre cirkevnú vec. Každý ho ľutoval, hoci mu nič nebolo.

Pohľad číslo 3: vyšetrovateľ KS-MV npor. J. P., 28. 5. 1962

Vyšetrovací vazbu snášeť obž. psychicky i fyzicky veľmi dobre, avšak trpí již niekoľko let nebezpečnou kožnou chorobou, ktorá sa mu v priebehu vyšetrovania zhoršila. Podľa vyjádrenia lekára KS-MV pri neléčení tejto choroby hrozí obv. Jurášovi smrť. – Není v brzké době předpokladu k jeho převýchově.

„Betónové“ dôkazy o trestnej činnosti, 1955

Náčelník OO MV por. Š., 9. února 1955. Přísně tajné.

Podle dosavadních poznatků je předpoklad, že Juraš je agentem USA spravodajské služby, avšak tuto činnost nebylo možno dokázat a taktéž do dnešní doby ve svazku toto podezření nebylo potvrzeno a zdokumentováno.

Dne 24. 3. 1950 konala se schůze v evangelickém kulturním domě v Mikuláši, na které měl projev J u r a š v tomto znění: „Evangelický lid od nepaměti světa byl stále ubíjený a vždy mu Pán Bůh pomohl a když se bude držet dobře pohromadě i nyní v této těžké době pomůže.“ Dokumentárně není uvedený výrok podchyten a svědkové na tento výrok nebyli podchytení.

V Pludské při Mikuláši prováděl mši při které měl i kázání nesledujícího znění. „Nyni když můžete navštěvovat bohoslužby, tak je navštěvujte protože přichází doba, že i kdybyste chtěli je navštěvovat, tak nebude Vám to dovolené“. Uvedený výrok není svědecký podložený.

V jednom kázání se zmínil „jsou národy, které hlásají mír a na druhé straně pod touto rouškou silně zbrojí.“ Tímto výrokiem myslel SSSR avšak znovu tento výrok není svědecký podchyten.

Z pôsobenia v Čiernej Lehote – bolo veselo, 1956

KS MV Košice, 10. februára 1956. Náčelník 3. odboru npor. H.

Bolo zistené, že JRD v obci Č. Lehota bolo skoro najlepšie v okrese,

avšak, keď uvedený farár došiel do uvedenej obci, JRD úpada, čiže nastáva veľký pokles; čo je údajne zapríčinené samotným ev. farárom Jurášom. Taktiež bolo zistené, že v maštali farskej budovy, JRD má ustajený HD (jalovica) ktoré poslednú dobu nemajú žiaden prírastok, ale opačne, tento dobytok veľmi chudne. Je asi pravdepodobne, že uvedený farár môže prevádzať v tomto smere diverzné činnosti, nakoľko je zásadne proti tomu, aby tá jalovina bola ustajnená vo farskej maštali.

Z obžaloby a rozsudku, 1962

Z obžaloby krajského prokurátora v Košiciach, 30. mája 1962

Na svojich zahraničných cestách stretával sa nielen s reakčnými predstaviteľmi svetového luteránskeho sväzu, ale aj s predstaviteľmi našej zradnej emigrácie. Tak v r. 1947 stretol sa s emigrantom Osuským v USA, ktorý ho oboznámil s koncepciou tzv. Spojených štátov európskych, do ktorého mala byť začlenená aj ČSSR. Obvinený s touto koncepciou nielen súhlasil, ale neskôršie v rozhovoroch s ev. kňazmi, ale aj s civilnými osobami túto koncepciu aj rozvádzal.

Z rozsudku Krajského súdu v Košiciach, 14. júla 1962

Jozef Juráš bol uznaný vinným, „pretože od konca roka 1948 do konca januára 1962 v Lipt. Mikuláši a iných miestach, vošiel do styku s predstaviteľmi Svetového luteránskeho sväzu, ktorým podával zprávy a prijal pokyny pre prevádzanie protištátnej činnosti na našom území, v roku 1949 bol poverený predsedom SLZ tajným vedením ev. cirkvi na Slovensku, v roku 1949 od agenta americkej rozviedky prijal pokyny a vysielačku pre prípad vojnového konfliktu. Podľa pokynov, ktoré obdržal od cudzích predstaviteľov zorganizoval a riadil na Slovensku rozsiahlu protištátnu činnosť, do ktorej zapojil najmenej dvesto ev. kňazov s úmyslom privodiť zvrat socialistického štátneho zriadenia. Na jeho popud boli zakladané skupiny na prevádzanie podvratnej činnosti, sám sa zúčastňoval schôdzok v štítnickej skupine, pri osobných stretnutiach, na konferenciách utvrdzoval ev. kňazov v nenávisti voči nášmu zriadeniu, vo svojich kázaniach ostro útočil proti spoločenskému a štátnemu zriadeniu, aby týmto vyvolal u veriacich občanov nedôveru k terajšiemu režimu, ktorý existuje“.

A ako vo svojich spomienkach Jozef Juráš zdôvodňoval svoje postoje?

„Proti čomu som vlastne bol? 1. Proti kultu osobnosti, ktorý sa stal ešte aj nad kult Boží. 2. Proti strnulému dogmatizmu, ktorý brzdil akúkoľvek iniciatívu. 3. Proti porušovaniu zákonitosti, ktorá postihovala nejedného z mojich cirkevníkov. 4. Proti pseudovede, ktorá vo svojom chvastaní rozkazovala aj 'vetru, dešti...' 5. Proti násilníckym metódam niektorých činiteľov, ktoré páchali v mene režimu.“

Bola to iste práve hlboká viera, nielen v Najvyššieho, ale aj v zdravý rozum a lásku človeka k človeku, ktorá Jozefovi Jurášovi pomohla zachovať si rovné postoje. Napriek krutostiam, ktoré dlhé roky znášal.

Zo životopisu Jozefa Juráša, spomienkových a vyšetrovacích materiálov poskytnutých Jánom Jurášom vybrala a zostavila Eubica Rybárska. Fotografie: súkromný archív Jána Juráša.

K 150. výročiu narodenia Pavla Socháňa

Patrí medzi zakladajúce osobnosti slovenskej novodobej fotografie. Jeho fotografické práce pokryli pozoruhodne široké spektrum žánrov i tém – venoval sa krajinárskej, sídelnej, národopisnej i sociálnej fotografii, v rámci ateliérovej fotografie je najznámejšia jeho edícia Slovenský album, ktorá predstavuje súdobé osobnosti slovenského kultúrneho a politického života. Socháňova fotografická tvorba pritom nemala iba dokumentačný charakter, ale aj výraznú estetickú hodnotu. Svojím významom, novátorskými prístupmi a impulzmi pre ďalší vývoj fotografie preto jednoznačne presahuje stredo-európske kontexty.

Hoci Socháňova fotografická tvorba prerástla všetky ostatné oblasti jeho činnosti, významné sú aj jeho etnografické, publicistické či kultúrno-organizačné a národno-osvetové aktivity. Národopisná práca nadchla Socháňa už ako študenta pražskej maliarskej akadémie. Neskôr začal systematicky zbierať a dokumentovať slovenské kroje, výšivky, keramiky i zaznamenávať ľudové zvykoslovie. Zozbierané predmety vystavoval doma i v zahraničí, v roku 1887 spoluorganizoval výstavu slovenských výšiviek v Turčianskom Svätom Martine, ktorá je pokladaná za medzník v histórii slovenského národopisu. Knižne vydal najstaršiu vzorkovnicu slovenských výšiviek pod názvom „Vzory slovenského národného vyšívania“ a „Slovenské ľudové ornamenty“. Socháňova publikačná činnosť však bola kvantitatívne i tematicky podstatne širšia a zahŕňala niekoľko monografií a vyše 500 článkov a štúdií, čo ho zaraďuje medzi najplodnejších autorov svojej doby. Uplatnil sa aj na rozhlasovej pôde, keď bol pri zrode slovenského Radiojournalu a jeho prvým hlásateľom i redaktorom. Venoval sa aj ochotníckemu divadlu, bol dramatikom, hercom i režisérom v jed-

nej osobe, pôsobil v Slovenskom spevokole a v roku 1922 spoluzakladal Ústredie slovenských ochotníckych divadiel v Martine. Stál aj pri zrode Muzeálnej slovenskej spoločnosti a po schválení jej stanov roku 1895 sa stal jej tajomníkom.

Vrbický rodák Pavol Sochán svojimi početnými aktivitami na poli kultúrnom i národnom významne zasiahol do slovenského diania na prelome 19. a 20. storočia. V panteóne historických osobností slovenskej kultúry mu tak patrí popredné miesto.

Pavol Sochán (1862 – 1941)

Rodák z Vrbice prežil na Liptove svoje detstvo a ranú mladosť, jeho životné cesty potom viedli za hranice rodného kraja. Študoval v Kežmarku, Lučenci a Prahe, školský rok 1885/1886 strávil na Bavorskej maliarskej akadémii. Fotografický učňovský základ nadobudol v mníchovskom fotoateliéri Theodora Menzla, výučný list fotografistu-živnostníka získal u známeho pražského fotografa Jindřicha Eckerta (1889). Vlastný fotografický ateliér si otvoril vo vtedajšom Turčianskom Sv. Martine, martinské obdobie (1893 – 1912) bolo zároveň vrcholom Socháňovej tvorivej činnosti. Neustále konflikty s vládou viedli Pavla Socháňa k odchodu z Martina do Prahy a v roku 1914, keď naňho uhorská vláda vydala zatykač, emigroval aj s rodinou do Spojených štátov amerických. Po prvej svetovej vojne a vzniku 1. ČSR sa vrátil na Slovensko. Pôsobil ako tlačový referent v rezorte ministra unifikácie Milana Hodžu, neskôr ako prednosta prekladateľského oddelenia v bratislavskom župnom úrade, venoval sa redaktorskej práci. Pavol Sochán zomiera 23. januára 1941 v Bratislave, pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Zuzana Nemcová

Z pohľadnicovej tvorby Pavla Socháňa

• Nemecká Lupča (dnes Partizánska Lupča), nedatované

• Železnô, 1902

Prevažnú časť svojej fotografickej tvorby publikoval Socháš formou pohľadníc, ktoré vychádzali v rôznych edíciách v rokoch 1891 – 1924. Predmety a artefakty spojené so životom a dielom Pavla Socháša sú v prevažnej miere súčasťou zbierkových fondov vrcholných kultúrnych inštitúcií na Slovensku (SNK, SNM), Sochášova tvorba však má svoje zastúpenie aj v zbierkach nášho múzea. S výnimkou portrétov z edície Slovenský album, ktorá predstavuje súdobé osobnosti slovenského kultúrneho a politického života, ide o Sochášove pohľadnice z rodného Liptova – vtedajšieho Liptovského Sv. Mikuláša, Liptovského Trnovca, Nemeckej Lupče (dn. Partizánska Lupča), Železného či Lúčok. Všetky vznikli začiatkom 20. storočia a sú cenným obrazovým dokumentom svojej doby i ukážkou Sochášovej tvorivej metódy. Ľudské sídla na fotografiách, zasadené do krajiny, resp. mestá vo svojich detailoch, so svojimi dominantami a zaujímavými miestami sú nasnímané realisticky, s dozvukmi romantizmu, a ich charakteristickou črtou je i vysoká miera poetizácie obrazu.

• Pohľad na Liptovský Sv. Mikuláš, 1904

• Liptovský Sv. Mikuláš, župný dom, pred rokom 1907

PREČÍTAJTE SI

V rokoch 2010 a 2012 pripravil Spolok Martina Rázusa dve vydané podujatia – vedecké konferencie Sláva šľachetným I. a II. K obidvom konferenciám vyšiel súbežne i zborník.

Sláva šľachetným. Zborník z vedeckej konferencie. Vydal Spolok Martina Rázusa v spolupráci s Transcius, a. s., Liptovský Mikuláš, 2010.

V roku 2010 bola konferencia venovaná trom osobnostiam, každej z inej krajiny. Ich dielo a životné snaženia sú však viac, či menej poprepletané i so Slovenskom, s osudmi Slovákov i s naším mestom.

Robert Wiliam Seton-Watson (1879 – 1951), Bjørnstjerne Bjørnson (1832 – 1910) a Jur Janoška (1856 – 1930) sa nikdy osobne nestretli, no všetci sa významnou mierou pričínili o napredovanie slovenského národa v jeho boji za oslobodenie. Organiátori konferencie chceli prostredníctvom vedecko-populárnych prednášok i dokumentárnych filmov vzdať poctu týmto trom osobnostiam pri príležitosti okrúhlych výročí ich narodenia, či skonu. Renomovaní historici či teológovia priniesli podrobné pohľady na ich život a dielo najmä v spojitosti so Slovenskom a prostredníctvom zborníka si môže

každý záujemca rozšíriť svoje, zvyčajne len strohými školskými údajmi ohraničené obzory o týchto neobyčajných mužoch.

Ján Juráš – Jaroslava Roguľová a kol.: Sláva šľachetným II. Evanjelická cirkev a. v. a politika v 20. storočí. Vydal Spolok Martina Rázusa v spolupráci s Transcius, a. s., Liptovský Mikuláš,

2012. Po dvoch rokoch sa konferencia do Liptovského Mikuláša vrátila a tentoraz sa stredobodom záujmu jej účastníkov stali štyria muži, ktorých spájala nielen magický rok narodenia 1888, ale i povolanie farárov Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania a ich neprehliadnuteľná účasť na politickom živote v režimoch 20. storočia. Martin Rázus (1888 – 1937), Eudovít Šenšel (1888 – 1956), Samuel Štefan Osuský (1888 – 1975) a Pavol Neckár (1888 – 1975) boli

„...farármi, vyspelými teológmi, kultúrnymi a národnými pracovníkmi, literárnymi osobnosťami, bojovníkmi proti všetkým druhom totality a významnými verejnými činiteľmi, zasahujúcimi aj do vyššej politiky.“ Aj v ich prípade je názov konferencie i sprievodnej publikácie symbolom ich životnej cesty a obetavej práce pre ľudí a Slovensko.

-I-

Dom Ľudovíta Pazeríniho v Liptovskom Mikuláši

Na rohu Belopotockého a Vrbickej ulice v Liptovskom Mikuláši, v širšom centre mesta, stojí neobyčajný dom. Pôsobí monumentálne a zároveň romanticky a hoci všetko okolo neho sa mení, on odoláva času. Okrem premalieb fasády a oplechovania strechy si dom zachoval svoj pôvodný vzhľad, vrátane kovaného plotu z južnej strany.

• Dom Ľudovíta Pazeríniho, súčasný stav. Foto: Ľubica Rybárska.

Dom je súčasťou priemyselno-obchodného areálu bývalej kožiarskej fabriky, v ktorom sídli niekoľko firiem. Samotný dom však slúži stále na bývanie – na rozdiel od minulosti, keď ho obývala jedna rodina, dnes tam žije niekoľko nájomníkov.

Najstarší Mikulášania vedia, že dom pôvodne patrila mikulášskemu továrnikovi, majiteľovi garbiarne, Ľudovítovi Pazerínimu. Jeho továreň bola založená v roku 1900 a v roku 1908 i úradne zaprotokolovaná, počas konjunktúry počas prvej svetovej vojny bola fabrika rozšírená a v tomto období bol v jej bezprostrednej blízkosti, na konci bývalej Vrbice, postavený i dom. Dom je pravdepodobne dielom architekta Milana Michala Harminca. Upozornila nás na to RNDr. Oľga Fejdiová CSc., obdivovateľka diela tohto významného slovenského architekta, ktorý niekoľko rokov (1915 - 1921) svojho tvorivého života prežil v Mikuláši. Prvú zmienku o tom nachádzame však len v práci E. To-

rana z roku 1962, kde je meno L. Pazeríniho uvedené v skomolenej podobe, ako Pazzeti. Z tohto zdroja prevzali údaj i ďalší autori. Keďže podnikateľ, či zámožnejší človek s takýmto menom v tom čase (projekt E. Toran datuje do roku 1916) v Liptovskom Sv. Mikuláši nežil, je veľmi pravdepodobné, že išlo o dom Ľudovíta Pazeríniho. Podľa informácií zo Štátneho archívu v Bytči i z jeho pobočky v Liptovskom Mikuláši, projektová dokumentácia ani stavebné povolenie k tejto stavbe sa u nich nenachádza. Uvedená dokumentácia sa nenachádza ani v pozostalosti architekta uložená v SNG.

Súčasným majiteľom domu je MUDr. Valter Bauer (narodený v roku 1929), vzdialený príbuzný Pazeríniovcov, ktorý dom navštevoval ešte ako malý chlapec. Potvrdil Harmincovo autorstvo stavby, aj keď žiadny projekt, ktorý by o tom svedčil, rodina nevlastní.

Ľudovít Pazeríni (zomrel v roku 1939 asi 62 ročný) s manželkou Jeanette mal štyroch synov - Ervína, Martina, Karola, Ladislava a dcéru Ruženu.

Dom bol pôvodne rozdelený na severnú a južnú časť. V severnej časti sa nachádzali kancelárske firemné priestory (miestnosť s výhľadom na celý areál továrne), komora, kuchyňa a kúpeľňa, v južnej časti bol byt Pazeríniovcov, v podkroví sa nachádzal byt pre mladých – deti pána továrnika. Dom bol vykurovaný ústredným kúrením s liatinovými radiátormi.

Výroba v Pazeríniho fabrike v povojnovom období postupne klesala, no krízu v prvej polovici tridsiatych rokov firma zvládla. Začiatkom štyridsiatych rokov (1. júla 1942) bola továreň arizovaná. Vznikla firma

• Ľudovít Pazeríni a manželkou. Foto: archív MJK.

na čele s ľudáckym exponentom Eugenom Guzikiewiczom, ktorý sa do domu i nasťahoval. Po vojne, 19. septembra 1945, bola na firmu uvalená národná správa. V roku 1947 síce bol vydaný súhlas k obnoveniu firmy Ľudovít Pazeríny a synovia, no po februári 1948 sa znárodneniu ani táto továreň nevyhla a majitelia odišli do zahraničia (syn Ervín odišiel do Švédska, neskôr do Rakúska). Ani za hranicami Slovenska sa rodine nevyhýbali tragédie, a tak dnes vo Viedni žije už len jeden priamy potomok Ľudovíta Pazeríniho – vnuk Peter.

Po znárodnení sa dom dostal do vlastníctva Kožiarskych závodov, približne na prelome 40. a 50. rokov v ňom bola zriadená učňovská škola i s internátom. Vtedy bol urobený pravdepodobne najväčší zásah do interiéru – vymurovaná a oddelená časť pôvodne veľkej vstupnej izby v byte pôvodných majiteľov.

• Rodina Ľudovíta Pazeríniho. V hornom rade uprostred Ľudovít Pazeríni s manželkou Jeanette, okolo ich detí: zľava pri rodičoch syn Martin, sprava syn Karol. V dolnom rade zľava: syn Ladislav, dcéra Ružena a najstarší syn Ervín. Foto: archív MJK.

Dom je orientovaný priečelím so zimnou záhradou a balkónom nad ňou smerom na juh, hlavný vchod je na západnej strane. Je podpiwničný, s kotoľnou na ústredné kúrenie. Majiteľ dom prenajíma – interiér je rozdelený na štyri byty rôznej veľkosti. V dome sú zachované pôvodné okná s funkčnými drevenými roletami a všetky dvere (na vchodových je kovový štítok budapeštianskej firmy, kde boli vyrobené). Na vnútorných dverách sa zachovala väčšina pôvodných, po obvode zabrusených sklenených výplní, zachovalo sa i masívne drevené schodisko s pavlačkou vedúce do podkrovia, rovnako sú funkčné takmer všetky pôvodné liatinové radiátory. V priestrannej južnej izbe so zimnou záhradou je zachovaný štukový strop s pôvodným lustrom. Podlahy sú vo väčšine priestorov pokryté pôvodnými materiálmi (parkety, dlaždice).

Z južnej strany domu sa nachádza časť bývalej záhrady oplotená kovovým plotom. Podľa informácií majiteľa sa v nej nachádzala kamenná fontánka s labuťou, nezachovala sa.

Je zrejmy veľmi citlivý prístup súčasného majiteľa, hoci z východnej strany domu je viditeľný pravdepodobne starší stavebný zásah a niekoľko nových okien. Interiér domu vzhľadom na staršie stavebné zásahy a súčasné využitie ako nájomný dom pôsobí nesúrodno, no množstvo

zachovaných interiérových prvkov je vzhľadom na okolnosti (arizácia, 2. svetová vojna, znárodnenie) a vek (takmer sto rokov) prekvapivé a určite si zasluži pozornosť odborníkov.

Uplynulé leto bola vonkajšia omietka domu opravená a dostala novú farbu – jemnú žltú, majiteľ sa snažil čo najviac priblížiť pôvodnej farbe domu, tak, ako si ju pamätá z detstva.

Dom stojí v tesnej blízkosti komunikácie vedúcej v smere sever – juh z centra Liptovského Mikuláša na sídlisko Nábregie, či k zimnému štadiónu. Podľa platného územného plánu sa v budúcnosti počíta s rozširovaním uvedenej cesty, práve cez ňu má byť odklonená štvorprúdová cesta, ktorá v súčasnosti pretína mesto akoby na dve časti. Cesta má byť zároveň príjazdovou komunikáciou k hlavnej železničnej a autobusovej stanici. Územný plán totiž počíta i s preložením železničnej trate zo severu na juh mesta, k diaľnici.

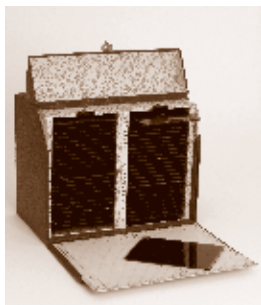
Vzhľadom na uvedené skutočnosti je zjavné, že dom potrebuje i pamiatkovú starostlivosť a ochranu.

Za pomoc pri získavaní údajov ďakujeme MUDr. Valterovi Bauevovi a Mgr. Marošovi Semančíkovi.

Lubica Rybárska

Na skle zachované

Na jar 2012 darovala pani Elena Gallová z Liptovského Mikuláša nášmu múzeu zaujímavý a vzácny predmet. Originálnu krabicu s vyzlateným názvom NEGATIVE a v nej 43 negatívov na sklenených platničkách. Každá platnička je umiestnená v osobitnom, očíslovanom priečinku. Krabicu našla na pôjde učiteľského bytu v budove základnej školy na ulici Československej brigády a o ich pôvode nemala žiadne informácie. Niektoré negatívy boli už na prvý pohľad poškodené, no niektoré sa zdali zachované a podnecovali našu múzejnícku zvedavosť a fantáziu.

Kedže možnosti našej múzejnej techniky sú obmedzené a rovnako aj finančné možnosti, zatiaľ sme sa uspokojili s naskenovaním „sklíčok“ našim skenerom, čo znamená, že fotografie nie sú naskenované v celej ich šírke, či výške. Postupne sa tak negatívy menili na digitálne pozitívy. Niektoré nejasné, príliš svetlé či tmavé, iné rozmazané, niektoré sa však premenili na pomerne kvalitné obrázky – najmä podľa oblečenia odфотографovaných ľudí sme ich datovali do prelomu 19. a 20. storočia. Ožili na nich postavy detí, pánov a dám na predomoch pomerne honosných budov, v záhrade, či v prírode, ale aj postavy menej zámožných ľudí. Na jednej z fotografií sme identifikovali budovu dnešného hotela Bocian v Palúdzke a na ďalšej, s pomocou darykyne, dnes už zaniknutú palugyaovskú hrobku v Bodiciach. Je teda takmer isté, že fotografie sa viažu k zemianskemu rodu Palugyaovcov a ich okoliu. Zaujímavá je najmä postava zatiaľ neznámeho rímskokatolíckeho pána farára, ktorá sa nachádza na viacerých obrázkoch. Nespozná ho niekto? Rovnako je možné, že aj náhodný čitateľ Stariniek

• Rodina v záhrade. Vpravo vzadu stojí neznámy rímskokatolícky pán farár. Nespozná ho niekto?

• Zemiansky piknik v hore

spozná niektorú z ďalších postáv na fotografiách. Múzejná a historická hodnota negatívov tak môže ešte narásť.

Ďakujeme darykyni za všímavosť a pozornosť, ktorú venovala zdanlivo starej a nepotrebné veci.

Lubica Rybárska

Jánošík - 300 rokov legendy

V marci 2013 si pripomenieme 300. výročie popravy legendárneho zbojníka Juraja Jánošíka v Liptovskom Mikuláši. Múzeum Janka Kráľa pri tejto príležitosti plánuje viacero aktivít.

V lete to bude výstava, ktorá pripomenie 50 rokov jánošíkovských tradícií v Múzeu Janka Kráľa, keďže práve v roku 1963, pri 250. výročí popravy Jánošíka, otvorením prvej výstavy venovanej tejto legende, sa začala písať história Jánošíka v našom múzeu. Odvtedy sa jánošíkovské tradície stali súčasťou viacerých expozícií, výstav, publikácií, či podujatí, ktoré múzeum pre verejnosť pripravilo. Výstava bude ohliadnutím sa za päťdesiatimi rokmi s Jánošíkom v múzeu i za ľuďmi, ktorí sa tejto téme venovali.

Jánošík – 300 rokov legendy je názov mikroprojektu, ktorý Múzeum Janka Kráľa pripravilo v rámci výzvy Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko - Slovenská republika 2007 - 2013 financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja. V súvislosti s tým zástupcovia Múzea Janka Kráľa podpísali 25. júla 2012 dohodu o spolupráci na projekte s Mestským múzeom v Žywci. Projekt zahŕňa vytvorenie a vydanie slovensko-poľskej publikácie o Jánošíkovi i rekonštrukciu a reінštaláciu expozície Mikulášska mučiarení. V pláne sú aj stretnutia pracovníkov partnerských múzeí v Liptovskom Mikuláši a Žywci pri uvedení spoločnej publikácie i pri prezentácii staršej výstavy Jánošík, karpatský zbojník v Žywci. Múzeum Janka Kráľa túto výstavu realizovalo už v roku 2006 z obdobného projektu cezhraničnej spolupráce Interreg III A. Dodnes výstava zaznamenala 15 uvedení. Ostatný raz v marci 2012 v Mestskom kultúrnom stredisku v Dolnom Kubíne. Autorkou projektu i plánovanej publikácie je Ružena Antolová, za Mestské múzeum v Žywci sa bude na publikácii autorsky podieľať Barbara Rosiek. Obe sa už v minulosti stretli na medzinárodnej konferencii o Jánošíkovi v Terchove.

• Cezhraničná múzejná spolupráca. Zľava: riaditeľka Mestského múzea v Žywci Anna Eva Tuleja, odborné pracovníčky MJK Mgr. Zuzana Nemcová a Bc. Ružena Antolová, etnografka Mestského múzea Žywci Barbara Rosiek.

Výzvou je i príprava konferencie o Jánošíkovi v Liptovskom Mikuláši, určená pre odbornú i laickú verejnosť. Jej cieľom je zhodnotiť historickú postavu i legendu komplexnejšie. Zatiaľ je táto myšlienka iba zámerom, keďže chýbajú finančné prostriedky. Pokiaľ by sa napokon našli a konferencia sa mohla zrealizovať, jej súčasťou by bola i opätovná prezentácia výstavy Jánošík, karpatský zbojník na pôde mesta.

S odstupom desiatich rokov plánujeme vyhlásiť výtvarnú súťaž pre deti a mládež O Jánošíkov dukát 2013, ktorá by mala nadviazať

na rovnomené podujatia pripravené múzeom v rokoch 1998 a 2003.

Múzeum chce iniciovať i označenie miest v Liptovskom Mikuláši spojených s postavou Jánošíka pamätnými tabuľami. Zároveň plánuje vytvoriť a ponúknuť návštevníkom mesta informačný materiál s mapkou, aby tieto miesta mohli samostatne navštíviť.

Múzeum Janka Kráľa oslovilo i Slovenské národné múzeum v Martine s ponukou na spoluprácu pri príprave výstavy Juraj Jánošík, ktorá bude financovaná z bilaterálneho projektu Slovensko – Poľsko. Výstavu na ploche 500 m² si v roku 2013 budú môcť pozrieť návštevníci v Martine a v roku 2014 ju uvedie Państwowe Muzeum Etnograficzne vo Varšave.

Záujem médií o Jánošíka v múzeu

O skutočnosti, že Jánošík a expozície Múzea Janka Kráľa s ním spojené oslovujú verejnosť, nás každoročne presvedča záujem zo strany médií. V poslednom čase sa Jánošík stal predmetom rozhovoru, ktorý bol uverejnený v špecializovanom časopise pre cestovný ruch v Tatrách, s ktorým sa návštevník tohto regiónu stretne v hoteloch či wellness centrách.

V máji v našich expozíciách natáčala TV Markíza program „Vo štvorici po Slovensku“. Po jeho odvysielaní sme sledovali pozitívnu odozvu zo strany návštevníkov v náraste záujmu o naše expozície, a to nielen zo strany slovenských, ale aj českých turistov, keďže program sledujú aj Čecháči.

V októbri 2012 si naše múzeum a expozíciu Mikulášska mučiarení všimli pracovníci Českého rozhlasu. Odvysielali päťdesiatminútovú reláciu o regióne Liptov. Popri novej lanovke na Chopok či ovčiarskych tradíciách sa venovali i Jánošíkovi a jeho legende.

Múzeum Janka Kráľa a postavu legendárneho Jánošíka zahrnuli autori aj do konceptu populárnej relácie „Nové bývanie“, ktoré TV JOJ natáčala v Liptovskom Mikuláši. Časť tejto relácie sa odohrávala v Mikulášskej mučiarni.

Ružena Antolová

• Z filmovačky programu Vo štvorici po Slovensku. Zľava: Marián Miezga, Jana Hapčová (prednostka OÚ LM), Ružena Antolová a Róbert Jakab.

Z výstavnej siene – O osudoch garbiarskeho rodu Lackovcov

Na prelome rokov 2011 a 2012 bola vo výstavnej sieni Múzea Janka Kráľa prezentovaná výstava s názvom V salóne pani Marienky Lackovej-Bujnovej. Výstava podrobne zmapovala históriu garbiarskeho rodu Lackovcov. Návštevníci si mohli pozrieť i viacero trojrozmerných predmetov, ktoré doplnili a obohatili výstavné panely. Zaujala napríklad návštevná kniha pani Marienky z jej salónu, rodinný fotoalbum, strieborná cukornička i detská zavinovačka Vladimíra Lacka. Nechýbali ani vzácne výtvarné originály - podobizne Branislava Lacka od Ladislava Čemického a portrét Marienky Lackovej-Bujnovej od Eduarda Ballu. Do atmosféry výstavy dobre zapadol aj obraz Vyšívacky od Ivana Žabotu.

• Na výstave ožili spomienky najmä starších Mikulášanov.
Foto: Ján Svidran.

Začiatkom januára 2012 výstavu navštívila pani Desana Režuchová z Bratislavy. Je vnučkou Ing. Vladimíra Lacka, ktorý vyštudoval odbor garbiarska chémia v Prahe a v rodinnej firme vybudoval chemické laboratórium. Rodina Režuchovcov zapožičala na výstavu viacero zaujímavých predmetov, jedným z nich boli i jemné analytické váhy zo spomínaného chemického laboratória. Pani Režuchová výstavu zaujala, vo výstavnej sieni pobudla takmer dve hodiny a urobila veľa fotografií. Bola to pre ňu pekná spomienka na jej rodinu. Ako pamiatku na výstavu si z múzea odniesla niekoľko katalógov a pár výťažkov Múzejných stariniek. Budeme radi, ak do nášho múzea opäť niekedy zavíta.

Mgr. Viliam Žiaran

Oživená história

V priebehu roku 2012 sa vďaka vynikajúcej spolupráci Múzea Janka Kráľa s Klubom vojenskej histórie Ostrô z Ružomberka a s Klubom priateľov vojenskej histórie Slovenska podarilo uskutočniť tri vydarené podujatia.

Sériu podujatí s vojenskohistorickou tematikou uviedla už vo februári prezentácia s názvom Oživená história. V priebehu troch dní sa v expozícii múzea formou živej výstavy predstavili členovia klubu Ostrô v origináloch aj replikách historických uniforiem. Predviedli použitie výzbroje, výstroje a techniky vojakov Slovenskej a Československej armády, Wehrmachtu i Červenej armády. Umožnili návštevníkom dotknúť sa vystavených predmetov, vyskúšať si ich a ochotne odpovedali na mnohé otázky. Zaujal najmä ne-

mecký mínomet 8 cm s. Gr. W. 34, osobný denník vojaka, či identifikačná známka nemeckého vojaka. Podujatie navštívilo celkom 214 ľudí, prevažne žiakov základných a stredných škôl.

Svoju zbierku členovia klubu Ostrô opäť predviedli 7. mája, v rámci osláv 67. výročia oslobodenia. Neprehliadnuteľné bolo vojenské osobné auto Kdf 82 Kübelwagen, na ktorom sa návštevníci mali možnosť odfotografovať a previezť po Námestí osloboditeľov. Posádka automobilu v dobových uniformách nemeckých vojakov

• Nemecké vojenské osobné auto Kdf 82 Kübelwagen pred múzeom na mikulášskom námestí a v ňom členovia Klubu vojenskej histórie Ostrô. Máj 2012.

• Roman Moravec z Klubu priateľov vojenskej histórie Slovenska predstavuje svoju zbierku.

predviedla i použitie nemeckého guľometu MG-34 lafetovaného k automobilu. Na nádvorí múzea návštevníci stretli vojakov v uniformách povstaleckej armády, Červenej armády, 1. československého armádneho zboru i príslušníka Rumunskej armády. Zo zbraní dominoval mínomet 8 cm Gr. W. 34. Návštevníci sa dozvedeli, ako fungovala jeho obsluha, ako sa prepravoval na bojiisko a vyskúšali si strelbu z historických expanzných zbraní.

Májový cyklus podujatí uzatvorila odborná prednáška Klubu priateľov vojenskej histórie Slovenska na tému 1. ČSAZ a oslobodenie Liptovského Mikuláša. Juraj Vanovčan z Klubu priateľov vojenskej histórie Slovenska sprítomnil poslucháčom príbeh hrstky vlastencov, ktorí po rozbití Československa nerezignovali a ušli do zahraničia s cieľom bojovať proti nepriateľovi. Doc. Oldřich Vaněk sa sústredil na vyvrátenie rozšírených mýtov o nasadení československého zboru pri Liptovskom Sv. Mikuláši. Odznali zaujímavé informácie o skutočných počtoch vojakov na obidvoch stranách i rôznych odhadoch strát československého zboru. O výstroji a uniformách československých vojakov na východnom fronte porozprával Roman Moravec z Klubu priateľov vojenskej histórie Slovenska. Svoj výklad demonštroval množstvom vzácných historických fotografií, veľkou zbierkou uniforiem a súčastí výstroje – priniesol spodnú bielizeň, obuv, zimné doplnky, čiapky, baranice, rukavice, kabáty, opasky, sumky, košeľe, šály i drobné osobné predmety vojakov. Záverečný výklad o bojovom nasadení zborového delostreleckého pluku 5 pri Mikuláši predniesol Milan Kopecký, autor viacerých kníh a publikácií o našom armádnom zbore.

Veríme, že tieto podujatia začali dlhodobejšiu spoluprácu múzea s klubmi vojenskej histórie, pretože vojenskohistorické témy vyvolávajú zaslúžený záujem verejnosti.

Katarína Verešová, Juraj Vanovčan

Osudy z fotografií: československý legionár Peter Uhrík z Liptovského Mikuláša

Veľké dejinné udalosti sú pospíjané z osudov miliónov väčšinou anonymných ľudí. Obyčajne sa stratia vo víre udalostí, času. Ak zostane spomienka, fotografia, drobný predmet – už dokáže, aj po desiatkach rokov prehovoriť, oživiť strohé historické dáta. K prvej svetovej vojne a udalostiam s ňou spätými sa vraciame čo-

Troja príslušníci čs. légii vo Francúzsku. Cognac, 1919. Prvý sprava Peter Uhrík. Spozná niekto po viac ako deväťdesiatich rokoch jeho spolubojovníkov? Mohli pochádzať z rôznych kútov bývalého Československa.

raz menej. Veď za necelé dva roky uplynie už celé storočie odvtedy, „čo nám zabili Ferdinanda“ a rozpútal sa dovtedy najväčší vojnový konflikt v dejinách. Zasiahol milióny ľudí na celom svete – aj na Slovensku, aj v Liptove, aj v Liptovskom Sv. Mikuláši.

V našom múzejnom archíve sa nachádza fotografia troch vojakov – príslušníkov čs. légii vo Francúzsku. Poznáme meno jedného z nich: prvý sprava stojí Peter Uhrík, vtedy čerstvo vyštudovaný učiteľ z Liptovského Sv. Mikuláša. Vzápätí ho pohltilo koleso vojnových udalostí. V jeho životopise čítame:

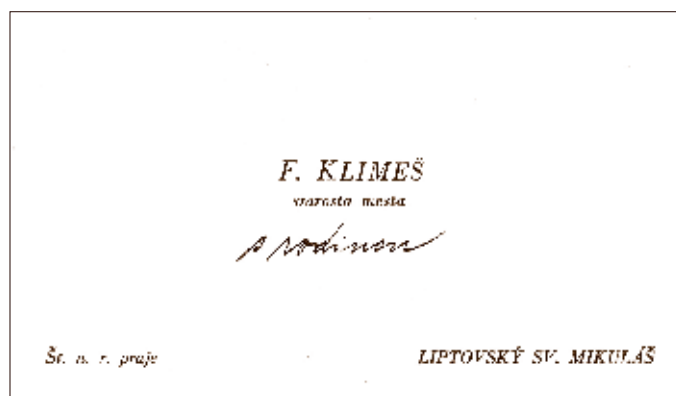
„V roku 1916 násúpil som na vojenskú prezenčnú službu. Po skončení dôstojníckej školy bol som poslaný na ruský front. V roku 1917 bol som odvelený na italský front. Tam som padol do zajatia francúzskym vojakom. V zajatí som sa prihlásil do tvoriacej sa československej armády vo Francii. Ako francúzsky legionár som bol zaradený ako strelec k 24. čs. pluku, 6. rote v meste Cognac. Koncom roku 1919 som sa vrátil do samostatnej Československej republiky. Pri vojenskej službe som zotrval v Košiciach, až do 24. októbra 1920.“

Československé légie aj po návrate zo zahraničia zohrali významnú úlohu pri ochrane mladej Československej republiky. Učiteľ Peter Uhrík bol pri tom. Prežil, vrátil sa do rodného mesta a ako blízky spolupracovník školského inšpektora Miloša Janošku sa podieľal na budovaní nového školstva a kultúry, neskôr pôsobil v protifašistickom odboji. Zomrel v roku 1958. -Ir-

Ako vyzeral novoročný pozdrav od starostu Liptovského Sv. Mikuláša v roku 1932

V čase, keď sa inštitúcie i jednotlivci predhávajú v tom, kto pošle svojim známym najoriginálnejší novoročný pozdrav, tzv. „péefku“, prinášajú Múzejné starinky pohľad na novoročenku z roku 1932, ktorú poslala hlava mesta, vtedajší starosta Liptovského Svätého Mikuláša František Klimeš, svojmu kníhtlačiarstvu nástupcovi, spolumajiteľovi firmy Bratia Rázusovci, Matejovi Rázusovi. Využil na to svoju vizitku s dotlačenou, dnes už skoro zabudnutou skratkou Št. n. r. praje = Šťastný nový rok praje. Jednoduché, úsporné na materiál a čas, vtipné, nie však originálne – tento spôsob novoročných pozdravov bol pred osemdesiatimi rokmi bežný. Aj takáto historická drobnosť pribudla do našich zbierok počas uplynulého roku 2012.

-Ir-

POĎAKOVANIE A BLAHOŽELANIE

Za dlhoročnú priazeň i finančnú podporu našich Múzejných Stariniek ďakujeme: Ružene Rázusovej, Elene Mudroňovej, Eve Turíkovej z Liptovského Mikuláša a Uhríkovcom z Levíc. Nášmu rodákovi Milanovi Uhríkovi z Levíc pripájame aj srdečné blahoželenie k životnému jubileu. Veľa zdravia a návratov do Liptova! Múzejníci.

Múzejné starinky môžete podporiť zaslaním finančného príspevku na sponzorský účet Múzea Janka Kráľa.
Číslo účtu v UniCredit Bank je 6623853007/1111. ĎAKUJEME!